

Kayseride Bir Valide Sultan

– Mustafa IŞIK · 18 Şubat 2014

KAYSERİ'DE BİR VALİDE SULTAN

Son yıllarda, Muhteşem Yüzyıl dizisinin gösterime girmesinden sonra Osmanlı tarihine ilgide bir artış gözlemlenmektedir. Dizide geçen Hürrem Sultan, Valide Sultan olamamıştır ama Sultan Süleyman döneminde çevrilen 'entrikalar' çerçevesinde, 'Valide Sultan' kavramı da dile getirilmektedir.

Valide Sultan kimdir? Ne zamandan beri vardır? Nasıl 'Valide Sultan' olunur? Hürrem, 'Valide Sultan' olmuş mudur? Hepsi böyle midir? Valide Sultanların hepsi de İstanbul'da mıdır? Kayseri de, bu konuda söz sahibi midir?

'Valide Sultan' unvanı padişah annelerine, 'oğlu padişah olduğu sürede' verilen bir addır. Nitekim 'Padişahların anneleri hakkında kullanılan bir tabirdir.' İlk defa, III. Murad tarafından validesine verilmiş ve sonra umumîleşmiştir.

Son yıllarda, üniversitelerin mimari fakültelerinde yapılan tezlerden bazıları, valide sultanların bıraktıkları vakıf eserler üzerine yoğunlaşmaktadır. Mesela, Valide Sultanların İmar Faaliyetleri, Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Camisi ve Külliyesi, Eyüb'de Mihrişah Valide Sultan Külliyesi ve Koruma Önerileri, Yıldız Sarayı Valide Sultan Köşkü, Bezm-i Âlem Valide Sultan gibi.

Bu tezlerden birinin girişinde: "Son yıllarda Türkiye'de saray kadınları hakkında yapılan araştırmalar giderek artmaktadır. Bu alanda kaleme alınan çoğu eserde saray kadınlarından valide sultanlara ağırlık verildiği görülmektedir. Ancak yazılan eserlerde çoğunlukla valide sultanların menşelerine, oğulları ve devlet yönetimi üzerindeki olumsuz etkilerine ve entrikalarına yer verilmiştir. Bunun yanında onların yaptığı hayırlara, bu hayırların göstergesi olan eserlere az yer verilmiştir. Bu nedenle de çoğu valide sultan hep olumsuz yönleriyle anılmış, yaşamları boyu yaptıkları hayırlar arka planda kalmıştır. Oysaki padişah anneleri servetlerinin büyük bir bölümünü hayır işleri için harcamışlardır" denilmektedir.

Kayseri'de de böyle bir "Valide Sultan" bulunmaktadır. Daha önemlisi ise bu sultanın Selçuklular Dönemi'nde olmasıdır. Bu Valide Sultan, Alaaddin Keykubat'ın (ö.1327) eşi, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi, Mahperi Hatun'dur. Daha çok Hunat Hatun adıyla anılır. Ahmed Nazif Efendi (ö.1914), "Bugün Hunat olarak söylenen Huvant sözü, Selçuklu ailesi sultanlarına ait özel bir unvandır" demektedir.

Hunat-Mahperi Hatun'un kökeni hakkında kesin bir şey bilmiyoruz. Kayseri'de, bazılarının tercih ettiği görüş, "Alaaddin Keykubat'ın eşi Mahperi, Bizans Tekfurlarından Kalanoros Kalesi sahibi Kir Vard'ın kızı" olmasıdır. Osman Turan'ın Ermeni tarihçi Sempad'a dayanarak yazdığı bilgi doğru kabul edilerek, sürekli tekrar edilmektedir. Daha önce (2003) biz de onları 'bir bilen' sanarak, o görüşe uymuştuk. Ancak daha sonra, kaynaklara ulaştınca (2005) o günlerin şahidi İbni Bibi'yi tercih ettik.

İbni Bibi'nin (ö.1272), Kyr Vart "daha önce satın aldığı edepli ve namuslu kadınlarının seçkinlerinden birini, Muhammed'in (a.s.) şer'i emirlerine uygun olarak hazırlayıp Sultan'ın kutlu haremünün ve uğurlu ailesinin fertleri arasına katılmak üzere gönderdi" kaydını önemsiyoruz. Bu anlatım bize, tarih kültürümüzdeki 'cariye' kelimesini akla getirmektedir. Osmanlı döneminde ve haremde böyle uygulamaların olduğu bilinmektedir ancak biz Selçuklu Döneminden ve dönemin önemli Sultanı

Alaeddin Keykubat'tan bahsediyoruz.

Kalonoros Kalesi alınıp yeniden yapılandırılır. Adı, Sultan Alaeddinin adına bağlı olarak Alâiye konur ve söylene söylene Alanya haline gelir.

Yönetimi Malatya'dan Şam'a uzanan Melik Âdil'in oğullarıyla iyi geçinmek isteyen Sultan Alâeddin Melik Adil'in kızı Âdile Sultan'la diplomatik bir evlilik yapar.

Alaeddin Keykubat, Mahperi Hatun'dan olma, büyük oğlu Gıyaseddin'i Mengücek iline Melik tayin eder. Henüz bir yaşında olan ve Eyyubi prensesi olan Melike Âdile Hatun'dan doğan küçük oğlu İzzeddin Kılıçasan'ı da bütün emirlerin biatı ile kendisine veliahd yapar. İşte bundan sonra olayların seyri, beklenmedik bir şekilde gelişir.

Alâeddin Keykubat'ın zehirlenerek öldürülmesi üzerine, II. Gıyaseddin tahta çıkarılır. "Asıl veliahd İzzeddin'e sadakat eden beylerin muhalefetine fırsat vermemek için de 'Meydan Kapısı' müstesna, şehrin diğer bütün kapılarını da sıkı sıkı kapatılır." Bu durum, genç denilecek yaşta 'Alâiye'den'dan Sinop'a', kara ve deniz hâkimiyeti kuran Alâeddin Keykubat'ın ölümünü daha bir şüpheli hale getirmektedir.

II. Gıyaseddin, Validesi Mahperi'nin etkisiyle Veliahd İzzeddin'in annesi Melike Âdile'yi önce Ankara Kalesi'ne hapsettirir sonra da öldürtür. Yay kirişiyle boğdurularak öldürülmenin kadın oluşuyla ilgisi yoktur çünkü "hanedana mensup olanların, kanlarını akıtmamak için, yay kirişi ile boğdurulması Selçuklularda mevcut idi" denilmektedir.

Sivas Caddesi'nin sağında yer alan Âdile Hatun Kümbedi, kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla, mezarı kızları tarafından 11 yıl sonra (1247) yaptırılan mazlum bir Hatun'un acıklı hikâyesini dile getirir.

Hürrem Sultan entrikalarının en önemlisi, Şehzade Mustafa'nın, babası tarafından yeniçerilere, çadırda yay kirişiyle boğdurtularak öldürtülmesidir. 1555 yılının Nisan ayında Anadolu'yu dolaşan Alman seyyah, o günleri şöyle anlatır: "Geçtiğimiz yollarda halkı üzüntülü ve kızgın bulduk. Bir kısmı şehzade Mustafa'nın öldürülmüş olmasına bir kısmı da İran seferinin sürüp gitmesine üzülmüyor. Zira herkes Mustafa'yı övmekte ve padişah tahtından ayrılınca Türkiye'de huzursuzluğun artacağından ve başkaldırmalar çıkacağından korkuyor. Geride kalan iki şehzadenin babaları gibi olamayacaklarına inanıyorlar."

Otuz yıl önce, bu acıklı hikayeyi öğrendiğimde duygularım hakim olamamış ve şöyle bir şiir yazmıştım: İstanbul'un ortası Şehzadebaşı /Şehzade Mustafa'nın başı/ Belli ki Hürrem Sultan'ın işi / Çıkar Direklerarası'ndan...

Hürrem Sultan'ın bize anımsattığı bir olay ise yüzyıllar öncesinde, Kayseri'de yaşanır.

Kayseri'de, Hunat Camii doğu ve kapısındaki kitabelerde, 1238 tarihinde, Alaaddin Keykûbat'ın oğlu Keyhüsrev devrinde yaptırıldığı yazılıdır. Doğudaki kitabede Büyük Melike Mahperi Hatun sıfatları geçmektedir. Mah, Farsça'da ay demektir. Peri ile birleşmiş ve isim olmuştur. Gayr-i Müslim olan cariyelere yeni bir isim verildiğinden buna da Mahperi adı verilmiştir. Batıdaki kitabede ayrıca el-Âhile yani kadın hükümdar sıfatları geçmektedir. Hunat Hatun Türbesinde, sanduka kitabesindeki pek çok sıfat içinde ,el-Mutasaddikatü bi'lmalî uluf= devlet malından binlerce harcayan' sıfatı da dikkat çekmektedir. Bugün yaşayan haliyle hamam, cami, medrese ve türbesiyle Külliye olma özelliğini sürdürmektedir. İncesu'da, Tekke Dağı diye bilinen mevkide Şeyh Turesan Veli Hazretleri adına tekke

yaptırması; adına vakıflar bağışlamıştır. O günün tarihi/siyasi şartları içinde, Kayseri dışında da -Mesela, Tokat'ın Pazar ilçesinde bulunan Han'ın kitabesinde de Vâlidetü's-Sultâni's-Selâtin Mâhperî Hâtûn yazdığı belirtilmektedir.

Halil Edhem, sanduka kitabesinde ölüm tarihinin olmamasına şaşar. Nitekim yine cami kitabelerinin II. Gıyaseddin Keyhusrev iktidarının ilk yıllarına ve Mahperi Hatun'un mezar kitabesinin ise Keyhusrev'in ölümünden sonraki zamana denk geldiğini söyler. Bize göre, türbe hayattayken yapıldığı ve kitabesi yazıldığı için ölüm tarihi yoktur.

Bu vakıfların, halkda meydana gelen infallerin tafefisiyle ilgili olduğunu düşünüyoruz. Bu durumda, Hunat Hatun oğlundan da uzun yaşamış olmaktadır. Devlet malından adına yapılan eserler onu ölümsüz kılmıştır.

Türbede, mermer sandukanın bir yüzünde de, 20 kadar sıfattan sonra Validetu's Sultan sıfatı geçmektedir.

Son yıllarda yapılan bir tezde, "Valide sultanların menşeleri tam olarak bilinmemektedir. XVI. yüzyıla kadar Osmanlı padişahlarının Türk hanedanlarının kızları ve Bizans prenseslerinden olmak üzere nikâhli aileleri ile 'odalık' denilen cariyeleri bulunmaktaydı. Padişahların hem nikâhli eşlerinden hem de cariyelerinden doğan çocukları vardı. XVI. yüzyıldan itibaren ise Osmanlı padişahları sarayda yetişmiş olan veya kendilerine hediye olarak sunulan cariyeleri aile olarak kabul etmişlerdir. O halde denilebilir ki XVI. yüzyıldan itibaren Valide Sultanların kökenleri saraydaki cariyelere dayanmaktadır" denilmektedir. Validetu's-Sultan yani Sultan'ın Annesi olmak yönetimde bir ayrıcalıktır. Osmanlılar döneminde meşhur olduğu sanılan bu deyimde işte burada, yüzyıllar öncesinde Selçuklu'larda rastlamaktayız.

Alaeddin Keykubat'ın (Alâiye/Alanya'dan Sinop'a) ömrü fetihlerle geçmiş ve genç yaşta şüpheli bir şekilde ölmüştür. Önceki eşi Âdile Hatun'dan olma oğlu İzzeddin'i yerine layık görmesine rağmen Hunat Hatun'dan olma Gıyaseddin'in başa geçirilmesi bir entrikanın ürünü olmalıdır. "Valide Sultan" Mahperi, gerekli tedbirleri almış olmalı ki rakibi Âdile Sultan'ı önce Ankara'ya sürdürmüştü (1238) sonra yay kirışıyle boğdurarak öldürmüştür.

Alaeddin Keykubat'ın öteki oğlu İzzeddin'i yerine geçirmek için komutanlarından söz almasına rağmen Hunat Hatun'un oğlu Gıyaseddin'in geçirilmesi de Valide Sultan'ın çabalarıyla gerçekleşmiş olmalıdır. Selçuklular Döneminin önemli sultanı Alaeddin Keykubat, eşi Âdile Hatun'dan oğlu İzzeddin'i veliahd tayin edilmişken Hunat Hatun oğlu Gıyaseddin Keyhusrev'in başa geçirilmesi, Mahperi Hatun'un Valide Sultan olması, Âdile Hatun'un sürülmesi ve öldürülmesi gibi olaylar Hürrem Sultan olaylarıyla örtüşmektedir. Ancak Hürrem Sultan Valide Sultan olamamıştır. Ayrıca Hunat Hatun'un Valide Sultan oluşu, Osmanlı dönemi valide sultanlarından birkaç yüzyıl önce gerçekleşmiştir.

Osmanlı öncesinde, Selçuklu Kayseri'sinde de bir Valide Sultan vardır; adı Hunat Hatundur. ‚Kümbedler‘ diye bilinen, Sivas Caddesi'nin sağındaki Kümbed'de bu acıklı hâdisenin günümüzde yaşayan tek hatırasıdır.